

O'TKIR YURAK-QON TOMIR KASALLIKLARI: ZAMONAVIY DIAGNOSTIKA, SHOSHILINCH YORDAM VA PROFILAKTIKA

Abdukarimova Shoxsanam Shuxratjon qizi

*Quva Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi, maxsus fan
o'qituvchisi*

Mirzamahmudova Zarnigor Shukurullo qizi

*Quva Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi, maxsus fan
o'qituvchisi*

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'tkir yurak-qon tomir kasalliklarining zamonaviy epidemiologiyasi, rivojlanish mexanizmlari, klinik belgilari, tashxislash usullari, shoshilinch tibbiy yordam ko'rsatish tamoyillari hamda profilaktik chora-tadbirlari yoritilgan. Yurak-qon tomir kasalliklari dunyo bo'yicha o'lim va nogironlikning asosiy sabablaridan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, o'tkir miokard infarkti, insult, gipertonik kriz va o'pka arteriyasi tromboemboliyasi qisqa vaqt ichida hayot uchun xavf tug'diruvchi holatlar hisoblanadi. Maqolada ushbu kasalliklarning erta aniqlanishi, zamonaviy diagnostik usullardan foydalanish, shoshilinch yordam algoritmlari hamda sog'lom turmush tarzini shakllantirishning ahamiyati ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: yurak-qon tomir kasalliklari, miokard infarkti, insult, gipertonik kriz, tromboemboliya, diagnostika, shoshilinch yordam, profilaktika.

Kirish

Yurak-qon tomir kasalliklari zamonaviy tibbiyotning eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Jahon miqyosida har yili millionlab insonlar aynan ushbu kasalliklar oqibatida hayotdan ko'z yumadi yoki mehnat qobiliyatini

yo'qotadi. Aholi orasida arterial gipertenziya, ateroskleroz, qandli diabet, semizlik, chekish, noto'g'ri ovqatlanish va kamharakat turmush tarzi kabi xavf omillarining keng tarqalishi kasallanish ko'rsatkichlarining ortishiga sabab bo'lmoqda.

O'tkir yurak-qon tomir kasalliklari to'satdan boshlanishi, tez rivojlanishi va qisqa vaqt ichida og'ir asoratlarni keltirib chiqarishi bilan ajralib turadi. Shu sababli kasallikni imkon qadar erta aniqlash, tezkor tashxis qo'yish hamda shoshilinch davolash choralarini boshlash bemorning hayotini saqlab qolishda muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda diagnostika va davolash texnologiyalarining rivojlanishi, invaziv kardiologiya usullarining keng qo'llanilishi hamda profilaktik tadbirlarning takomillashuvi natijasida ushbu kasalliklardan o'lim ko'rsatkichlarini kamaytirish imkoniyati ortmoqda. Biroq buning uchun aholining tibbiy savodxonligini oshirish, xavf omillarini kamaytirish va birlamchi profilaktikani kuchaytirish zarur.

ASOSIY QISM

O'tkir yurak-qon tomir kasalliklari tushunchasi

O'tkir yurak-qon tomir kasalliklari yurak va qon tomirlarda to'satdan yuzaga keladigan, qisqa vaqt ichida bemor hayotiga jiddiy xavf tug'diruvchi patologik holatlar majmuasidir. Ushbu kasalliklar qatoriga o'tkir miokard infarkti, o'tkir koronar sindrom, insult, gipertonik kriz, o'pka arteriyasi tromboemboliyasi, o'tkir yurak yetishmovchiligi va yurak ritmi buzilishlari kiradi. Mazkur kasalliklarning umumiy xususiyati shundaki, ular tezkor tashxis va shoshilinch tibbiy yordamni talab qiladi.

Kasalliklarning rivojlanishida ateroskleroz, arterial gipertenziya, qandli diabet, semizlik, dislipidemiya, tamaki mahsulotlarini iste'mol qilish, alkogolni suiiste'mol qilish, jismoniy faollikning yetishmasligi hamda irsiy moyillik muhim xavf omillari

hisoblanadi. So'nggi yillarda surunkali stress va noto'g'ri ovqatlanish ham yurak-qon tomir kasalliklarining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlangan.

O'tkir miokard infarkti

O'tkir miokard infarkti yurak mushagiga qon yetkazib beruvchi koronar arteriyaning to'satdan tromb bilan berkilishi oqibatida yurak mushagi hujayralarining nekrozga uchrashi bilan tavsiflanadi. Bu holat shoshilinch tibbiy yordam talab qiladigan eng og'ir kasalliklardan biridir.

Kasallikning asosiy klinik belgisi 20 daqiqadan ortiq davom etuvchi kuchli ko'krak og'rig'i bo'lib, og'riq chap yelka, qo'l, bo'yin, jag' yoki kurakka tarqalishi mumkin. Bemorlarda nafas qisishi, sovuq ter bosishi, umumiy holsizlik, qo'rquv hissi, ko'ngil aynishi va qusish kuzatiladi. Ayrim hollarda, ayniqsa qandli diabet bilan og'rikan bemorlarda kasallik og'riqsiz kechishi ham mumkin.

Tashxis qo'yishda elektrokardiografiya (EKG), qonda troponin I va T, kreatinfosfokinaza-MB kabi biomarkerlarni aniqlash hamda exokardiografiya muhim ahamiyatga ega. Davolashda imkon qadar erta koronar qon aylanishini tiklash asosiy maqsad hisoblanadi. Shu maqsadda trombolitik terapiya yoki perkutan koronar intervensiya amalga oshiriladi. Shuningdek, antitrombotsitar preparatlar, antikoagulyantlar, beta-blokatorlar, statinlar va angiotenzinga aylantiruvchi ferment ingibitorlari qo'llaniladi.

O'tkir insult

Insult bosh miyada qon aylanishining o'tkir buzilishi natijasida rivojlanadi. U ishemik va gemorragik turlarga bo'linadi. Ishemik insult miya arteriyalarining tromb yoki embol bilan berkilishi oqibatida yuzaga keladi, gemorragik insult esa miya qon tomirining yorilishi natijasida rivojlanadi.

Insultning asosiy belgilari yuzning bir tomonlama qiyshayishi, qo'l yoki oyoqda to'satdan kuchsizlik, nutqning buzilishi, ko'rishning yomonlashishi, bosh aylanishi hamda muvozanatning yo'qolishidir. Ushbu belgilar kuzatilganda bemorni zudlik bilan ixtisoslashgan shifoxonaga yetkazish zarur.

Tashxis kompyuter tomografiyasi yoki magnit-rezonans tomografiya yordamida aniqlanadi. Ishemik insultda trombolitik terapiya va trombektomiya, gemorragik insultda esa qon ketishini to'xtatish, bosh miya shishini kamaytirish hamda zarurat bo'lganda neyroxirurgik muolajalar o'tkaziladi.

Gipertonik kriz

Gipertonik kriz arterial qon bosimining keskin ko'tarilishi bilan tavsiflanadigan va hayot uchun xavf tug'dirishi mumkin bo'lgan shoshilinch holatdir. Bu vaziyatda bosh miya, yurak, buyrak va ko'z to'r pardasi kabi nishon a'zolar shikastlanishi ehtimoli yuqori bo'ladi.

Asosiy klinik belgilariga kuchli bosh og'rig'i, bosh aylanishi, ko'ngil aynishi, qusish, ko'rishning xiralashishi, yurak urishining tezlashishi, ko'krak qafasidagi og'riq, nafas qisishi va bezovtalik kiradi. Ayrim bemorlarda hushning buzilishi yoki tirishishlar ham kuzatilishi mumkin.

Bunday holatda qon bosimini keskin emas, balki bosqichma-bosqich pasaytirish tavsiya etiladi. Bemorning ahvoli doimiy nazorat qilinadi, kislorod terapiyasi, vena ichiga yuboriladigan antigipertenziv preparatlar va simptomatik davolash usullari qo'llaniladi.

O'pka arteriyasi tromboemboliyasi

O'pka arteriyasi tromboemboliyasi oyoq yoki chanoq venalarida hosil bo'lgan trombning uzilib, o'pka arteriyasini berkitishi natijasida rivojlanadi. Ushbu holat

qisqa vaqt ichida og'ir nafas yetishmovchiligi va yurak faoliyatining buzilishiga olib kelishi mumkin.

Kasallikning asosiy belgilari to'satdan boshlangan nafas qisishi, ko'krak qafasidagi og'riq, tez nafas olish, yurak urishining tezlashishi, lab va barmoqlarning ko'karishi, ba'zan qon aralash balg'am ajralishidir.

Tashxis qo'yishda D-dimer tahlili, kompyuter tomografik angiografiya, elektrokardiografiya, exokardiografiya va pastki oyoq venalarining ultratovush tekshiruvi muhim o'rin tutadi. Davolashda antikoagulyantlar, trombolitik preparatlar hamda ayrim og'ir holatlarda jarrohlik yoki endovaskulyar muolajalar qo'llaniladi.

O'tkir yurak yetishmovchiligi

O'tkir yurak yetishmovchiligi yurakning organizm ehtiyojini qondira oladigan miqdorda qon hayday olmasligi natijasida yuzaga keladigan og'ir klinik holatdir. Bu ko'pincha o'tkir miokard infarkti, gipertonik kriz yoki yurak ritmi buzilishlari fonida rivojlanadi.

Bemorlarda nafas qisishi, bo'g'ilish hissi, ko'pikli balg'am ajralishi, kuchli holsizlik, terining oqarishi va sovuq terlashi kuzatiladi. Shoshilinch yordam kislorod terapiyasi, diuretiklar, vazodilatatorlar va yurak faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi dori vositalarini o'z ichiga oladi.

Shoshilinch tibbiy yordam tamoyillari

O'tkir yurak-qon tomir kasalliklarida vaqt eng muhim omil hisoblanadi. Har bir daqiqaning ahamiyati katta bo'lib, bemorni imkon qadar tezroq ixtisoslashgan tibbiyot muassasasiga yetkazish zarur.

Shoshilinch yordam quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

bemorning hayotiy ko'rsatkichlarini baholash;

nafas yo'llarining o'tkazuvchanligini ta'minlash;
kislород terapiyasini boshlash;
elektrokardiografiya o'tkazish;
vena yo'lini ochish;
zarur dori vositalarini o'z vaqtida qo'llash;
bemorni maxsus kardiologik yoki insult markaziga transportirovka qilish.

Профилактика

Yurak-qon tomir kasalliklarining oldini olish birlamchi va ikkilamchi profilaktikaga bo'linadi.

Birlamchi profilaktika sog'lom turmush tarziga rioya qilish, ratsional ovqatlanish, meva va sabzavotlarni ko'proq iste'mol qilish, tuz miqdorini cheklash, muntazam jismoniy faollik, chekish va spirtli ichimliklardan voz kechish hamda tana vaznini me'yorda saqlashni o'z ichiga oladi.

Ikkilamchi profilaktika esa kasallik aniqlangan bemorlarda shifokor tavsiya qilgan dori vositalarini muntazam qabul qilish, qon bosimi, qand va xolesterin darajasini nazorat qilish, davriy tibbiy ko'riklardan o'tish hamda sog'lom hayot tarzini davom ettirishga qaratilgan.

XULOSA

O'tkir yurak-qon tomir kasalliklari dunyo bo'ylab o'lim va nogironlikning asosiy sabablaridan biri bo'lib qolmoqda. O'tkir miokard infarkti, insult, gipertonik kriz va o'pka arteriyasi tromboemboliyasi kabi holatlar bemor hayotiga bevosita xavf tug'diradi. Mazkur kasalliklarda tashxisning o'z vaqtida qo'yilishi, shoshilinch tibbiy yordamning to'g'ri tashkil etilishi va zamonaviy davolash usullaridan foydalanish bemorlarning omon qolish ko'rsatkichini sezilarli darajada oshiradi.

Yurak-qon tomir kasalliklarining aksariyat xavf omillari boshqarilishi mumkin. Sog'lom ovqatlanish, muntazam jismoniy faollik, tamaki mahsulotlari va alkogoldan voz kechish, tana vaznini me'yorda saqlash, arterial qon bosimi, qandli diabet va dislipidemiya nazorat qilish kasalliklarning oldini olishda muhim o'rin tutadi.

Shuningdek, aholining tibbiy savodxonligini oshirish, birlamchi tibbiy yordam tizimini takomillashtirish, zamonaviy diagnostika usullaridan foydalanish va tez tibbiy yordam xizmatlarini rivojlantirish o'tkir yurak-qon tomir kasalliklaridan o'lim ko'rsatkichlarini kamaytirishga xizmat qiladi. Tibbiyot xodimlarining malakasini muntazam oshirib borish va xalqaro klinik tavsiyalarni amaliyotga joriy etish ushbu yo'nalishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Kardiologik kasalliklarni tashxislash va davolash bo'yicha klinik tavsiyalar. Toshkent, 2023.

European Society of Cardiology (ESC). Guidelines for the management of acute coronary syndromes. 2023.

American Heart Association (AHA). Heart Disease and Stroke Statistics Update. 2024.

World Health Organization. Cardiovascular diseases (CVDs). Geneva: WHO, 2024.

Braunwald E. Braunwald's Heart Disease: A Textbook of Cardiovascular Medicine. 12th ed. Elsevier, 2022.

Harrison's Principles of Internal Medicine. 21st ed. McGraw-Hill, 2022.

Kumar P., Clark M. Clinical Medicine. 10th ed. Elsevier, 2020.

ESC Guidelines for Acute Heart Failure. European Heart Journal, 2023.

American College of Cardiology. Acute Myocardial Infarction Guidelines. 2023.

World Stroke Organization. Global Stroke Guidelines. 2023.

ESC Guidelines on Arterial Hypertension. European Heart Journal, 2024.

Goldberger A. Clinical Electrocardiography. Elsevier, 2021.

Libby P. Pathophysiology of Cardiovascular Disease. Lippincott Williams & Wilkins, 2021.

Hurst's The Heart. 15th ed. McGraw-Hill, 2021.

Yusuf S., et al. Global burden of cardiovascular diseases. The Lancet, 2023.